

УДК 336.761

Іорга Світлана Миколаївна
ст. викладач кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку,
Одеський національний економічний університет (Україна)

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ДЕРИВАТИВІВ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПРАКТИЦІ

JEL classification: G230

Ринок деривативів у світовій практиці є одним з основних складових елементів міжнародної фінансової системи. Деривативи – це основний фінансовий інструмент зниження рівня ризику та оптимізації прибутку в умовах розвинених ринкових відносин. У світовій практиці основною метою використання деривативів є саме хеджування ризиків (57% користувачів), реалізація інвестиційної стратегії (51% користувачів) та збільшення віддачі від інвестицій (40% користувачів) [1].

В умовах низької прогнозованості та високого ризику, що характерні для економіки України, використання деривативів може стати інструментом стабілізації фінансового стану суб'єктів господарювання та значно підвищити рівень ефективності їх функціонування.

Трансформаційні процеси в економіці України та низький рівень розвитку фінансових та торгових ринків цілком логічно передбачають стадію становлення ринку деривативів. Так, за результатами 2020 року, обсяг біржових контрактів за опційними сертифікатами склав 52,25 млн. грн., а за ф'ючерсними контрактами лише 2,08 млн. грн. У структурі загального обсягу торгів на організованому фондовому ринку України питома вага торгів опційними сертифікатами складає 0,03%, а ф'ючерсними контрактами лише 0,001 [2].

Серйозною перешкодою до розвитку практики застосування деривативів стає низький рівень законодавчого регулювання даного фінансового інструменту.

Так, згідно з Податковим кодексом України, всі похідні цінні папери називаються деривативами. Дериватив – це стандартний документ, що свідчить про право та/або зобов'язання придбати або продати цінні папери, матеріальні чи нематеріальні активи, а також кошти (валюту) на певних умовах у майбутньому. Стандартна (типова) форма деривативів, а також порядок їх випуску й обігу встановлюються законодавством [3]. Законодавча урегульованість питань випуску та обігу деривативів в Україні залишається нечітко прописаною.

Новацією у сфері законодавчої бази деривативів є Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» № 738-IX від 19.06.2020 року, що вперше дає чітке законодавче визначення ринку деривативів. Згідно з цим законом ринок деривативних фінансових інструментів – це сукупність учасників ринку деривативних фінансових інструментів та правовідносин між ними, що виникають під час емісії деривативних цінних паперів, укладення деривативних контрактів, вчинення та виконання правочинів щодо деривативних цінних паперів, укладення та виконання договорів про заміну сторони деривативних контрактів, виконання зобов'язань за деривативними фінансовими інструментами [4].

Якщо Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» регулює лише один з видів фінансових інструментів – цінні папери, залишаючи напіввисвітленими питання щодо використання деривативів, то новий Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» поширює свою дію саме на деривативні контракти, незалежно від ринку, на якому вони торгуються (організованому чи поза ним).

Основна частина цього закону набуває чинності уже з 1 липня 2021 року. Практична реалізація положень даного закону є основою комплексного врегулювання питань функціонування ринку деривативів в Україні та розбудови їх інфраструктури. Цим законом впроваджується концепція розподілу регульованих ринків на: регульований фондовий ринок, регульований товарний ринок, регульований грошовий ринок, регульований ринок деривативів.

Досить серйозною перешкодою на шляху практичного використання деривативів в Україні є обмежений перелік інструментів ринку деривативів. Фактично цей перелік включає три інструменти – ф'ючерсні контракти, опціони та опційні сертифікати, причому базовим активом традиційно є валюта. Причиною обмеженості інструментів деривативів є проблеми з розвитком організованих ринків базових активів. Традиційними базовими активами по деривативам у

світовій практиці виступають сільськогосподарська продукція, енергоносії, метали, тощо. Задля того, щоб ринок деривативів по цих базових активах запрацював, необхідна організація прозорих і конкурентних торгів, чого на жаль в Україні не відбувається. Розвиток біржової торгівлі стане основою не тільки розвитку ринку деривативів, але й буде сприяти формуванню конкурентних ринкових цін на продукцію.

Наступною особливістю та проблемою ринку деривативів в Україні є відсутність попиту на них з боку суб'єктів господарювання. Спричинено це передусім низьким рівнем поінформованості та розуміння перспектив та можливостей використання даних інструментів з метою хеджування чи оптимізації прибутку. Світова практика використання деривативів основною метою має саме вказані цілі. В Україні, на жаль, деривативи – це інструменти не хедерів, а спекулянтів. Ситуацію потрібно змінювати, і тут вбачаємо важливість проведення інформативних заходів, націлених на популяризацію деривативів у сфері господарської діяльності підприємств України.

Так, застосування деривативів на сільськогосподарську продукцію зможе оптимізувати ризики, що присутні у цій галузі. Укладання угоди на поставку сільськогосподарської продукції у майбутньому за фіксованою ціною дасть змогу і виробнику, і споживачу даної продукції мінімізувати ризики коливання цін та зафіксувати свій фінансовий результат на прийнятному рівні.

Важливим для активізації практики використання деривативів в Україні є створення умов для активної участі на ринку деривативів як індивідуальних, так і інституціональних інвесторів, які за рахунок своїх заощаджень можуть збільшувати потенціал інвестування в економіку [5, с. 13].

Огляд основних проблем практики використання деривативів в Україні показує, що основною її характеристикою є відсутність функції хеджування та незацікавленість суб'єктів господарювання у використанні інструментів деривативів. Вирішення зазначених проблем залежить від розробки та реалізації системи заходів, націлених на стимулювання розвитку ринку деривативів в Україні. Крім вдосконалення нормативно-правової бази важливим є розвиток біржової торгівлі на засадах прозорості та відкритості.

Отже, впровадження практики використання деривативів суб'єктами господарювання в Україні є основою стабільного розвитку економіки та підґрунтям формування стабільної фінансової системи.

Література

1. Краснова М.Є. *Сучасний стан світового ринку деривативів*. Ефективна економіка. 2020. № 9. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2020/154.pdf (дата звернення: 01.05.2021).
2. *Інформаційна довідка про стан розвитку фондового ринку*. URL: <https://www.nssmc.gov.ua> (дата звернення: 01.05.2021).
3. *Податковий кодекс України* : Закон, Кодекс № 2755-VI від 02.12.2010 р. Дата оновлення: 23.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 30.04.2021).
4. *Про ринки капіталу та організовані товарні ринки* : Закон України № 738-IX від 19.06.2020 р. Дата оновлення: 19.06.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20#Text> (дата звернення: 30.04.2021).
5. Шевченко О. М., Шевченко О. О. *Сучасні тенденції функціонування ринку деривативів в Україні*. Інфраструктура ринку. 2018. № 18. С. 9–15